

Regrese, zejména lineární.

Petr Pošík

Části dokumentu jsou převzaty (i doslovně)
z *Mirko Navara: Matematická statistika 2*,
s laskavým svolením autora.

Regrese	2
Regrese	3
Stanovení neznámých parametrů	5
Metoda nejmenších čtverců	6
Lineární regrese	7
Lineární regrese	8
Regresní přímka 1	9
Příklad	10
Regresní přímka 2	11
Interpretace regresních koeficientů	12
Chyba lineární regrese	13
Rozklad rozptylu	14
Odhad rozptylu	16
Rozdělení odhadů	17
Testy hypotéz o regresních koeficientech	18

Regrese

Regrese je náhrada pozorované závislosti vhodnou funkcí.

Vstup: pozorovaná data — realizace náhodného výběru ze sdruženého rozdělení n. vektoru (Y, X)

$$(y, x) = ((y_1, x_1), \dots, (y_n, x_n)).$$

Předpokládáme, že tato data pocházejí ze statistického modelu

$$Y = g_\theta(X) + \mathcal{E},$$

kde

- X je nezávislá **vysvětlující** náhodná veličina, jejíž hodnoty můžeme měřit (spojitá nebo diskrétní),
- $g_\theta: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ je funkce závislá na neznámých parametrech $\theta \in \Theta$, *kteřé potřebujeme odhadnout z dat*, tj. potřebujeme z množiny kandidátských funkcí g_θ vybrat takovou g_θ , která bude datům „co nejlépe odpovídat“,
- $\mathcal{E}$ je náhodná veličina s rozdělením $N(0, \sigma^2)$ (šum) a
- σ^2 je konstantní (známý nebo neznámý) rozptyl (*homoskedasticita*).

Funkce g_θ může mít nejrůznější podobu:

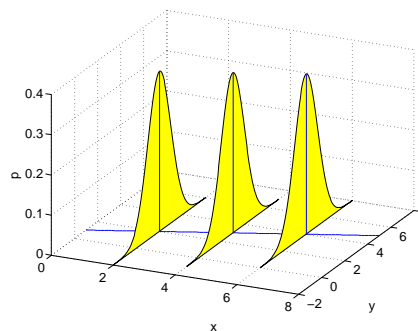
- konstanta: $g_\theta(X) = \theta$,
- lineární funkce: $g_\theta(X) = \theta_0 + \theta_1 X$,
- nelineární funkce s nejrůznějšími reprezentací: neuronová síť, regresní strom, ...

Regrese (pokr.)

Protože n. veličina $\mathcal{E}$ má rozdělení $N(0, \sigma^2)$, pro hodnoty podmíněné hustoty pravděpodobnosti veličiny Y platí

$$f_{Y|X}(y|x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{(y - g_\theta(x))^2}{2\sigma^2}\right)$$

(Vpravo příklad pro lineární $g_\theta(x)$.)

Pokud víme, že $X = x$, přejdeme k podmíněným pravděpodobnostem a jejich středním hodnotám:

$$E(Y|X = x) = E(g_\theta(X) + \mathcal{E}|X = x) = E(g_\theta(X)|X = x) + E(\mathcal{E}|X = x) = g_\theta(x),$$

tj. hodnoty funkce $g_\theta(x)$ odhadují střední hodnoty $E(Y|X = x)$.

Stanovení neznámých parametrů

Odhad parametrů θ obecné funkce $g_\theta(x)$ metodou maximální věrohodnosti při známém rozptylu σ^2 :

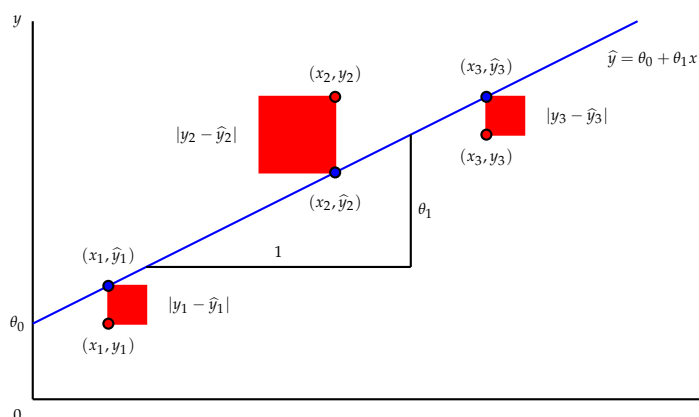
$$\begin{aligned}\Lambda(\theta) &= \prod_{j=1}^n f_{Y|X}(y_j|x_j) = \prod_{j=1}^n \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{(y_j - g_\theta(x_j))^2}{2\sigma^2}\right), \\ \lambda(\theta) &= \ln \Lambda(\theta) = \sum_{j=1}^n \ln f_{Y|X}(y_j|x_j) = \sum_{j=1}^n \left(-\ln \sigma\sqrt{2\pi} - \frac{(y_j - g_\theta(x_j))^2}{2\sigma^2}\right) = \\ &= \underbrace{-n \ln \sigma\sqrt{2\pi}}_{\text{konst.}} - \frac{1}{2\sigma^2} \sum_{j=1}^n \underbrace{(y_j - g_\theta(x_j))^2}_{\kappa(\theta)}, \\ \hat{\theta} &= \operatorname{argmax}_{\theta} \Lambda(\theta) = \operatorname{argmax}_{\theta} \lambda(\theta) = \\ &= \operatorname{argmin}_{\theta} \kappa(\theta) = \operatorname{argmin}_{\theta} \sum_{j=1}^n (y_j - g_\theta(x_j))^2.\end{aligned}$$

⇒ **Metoda nejmenších čtverců**

Bez předpokladu normality n.v. $\mathcal{E}$ (ale má-li $\mathcal{E}$ střední hodnotu), *odhad metodou nejmenších čtverců $\neq$ max. věrohodný odhad.*

Metoda nejmenších čtverců

Příklad pro lineární model:

Lineární regrese

Lineární model s parametry $\theta = (\theta_0, \theta_1)$:

$$Y = g_{\theta}(X) + \mathcal{E} = \theta_0 + \theta_1 X + \mathcal{E}$$

Odhad parametrů regresní přímky metodou nejmenších čtverců:

$$\hat{\theta} = \underset{\theta}{\operatorname{argmin}} \kappa(\theta) = \underset{\theta}{\operatorname{argmin}} \sum_{j=1}^n (y_j - g_{\theta}(x_j))^2 = \underset{\theta_0, \theta_1}{\operatorname{argmin}} \sum_{j=1}^n (y_j - \theta_0 - \theta_1 x_j)^2$$

Pro odhad $\hat{\theta}_0$ musí platit:

$$0 = \frac{\partial \kappa(\hat{\theta}_0, \hat{\theta}_1)}{\partial \hat{\theta}_0} = -2 \sum_{j=1}^n y_j + 2n\hat{\theta}_0 + 2\hat{\theta}_1 \sum_{j=1}^n x_j,$$

$$\hat{\theta}_0 = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n y_j - \hat{\theta}_1 \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n x_j = \bar{y} - \hat{\theta}_1 \bar{x}.$$

Pro odhad $\hat{\theta}_1$:

$$0 = \frac{\partial \kappa(\hat{\theta}_0, \hat{\theta}_1)}{\partial \hat{\theta}_1} = -2 \sum_{j=1}^n x_j y_j + 2n\hat{\theta}_0 \bar{x} + 2\hat{\theta}_1 \sum_{j=1}^n x_j^2 = -2 \sum_{j=1}^n x_j y_j + 2n\bar{x}(\bar{y} - \hat{\theta}_1 \bar{x}) + 2\hat{\theta}_1 \sum_{j=1}^n x_j^2$$

$$\hat{\theta}_1 = \frac{\sum_{j=1}^n x_j y_j - n\bar{x}\bar{y}}{\sum_{j=1}^n x_j^2 - n\bar{x}^2} = \frac{\sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})(y_j - \bar{y})}{\sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})^2}.$$

Regresní přímka 1

Regresní přímka je tvořena body (x, y) , které splňují rovnici

$$y = \hat{\theta}_0 + \hat{\theta}_1 x.$$

Věta: Bod $(\bar{x}, \bar{y})$ leží na regresní přímce, tj.

$$\bar{y} = \hat{\theta}_0 + \hat{\theta}_1 \bar{x}.$$

Důkaz: Už jsme odvodili $\hat{\theta}_0 = \bar{y} - \hat{\theta}_1 \bar{x}$. $\square$

Odečtením výše uvedených rovnic dostáváme tzv. úsekový tvar regresní přímky

$$y - \bar{y} = \hat{\theta}_1 (x - \bar{x})$$

Sklon (směrnice) $\hat{\theta}_1$ se nezmění, přičteme-li konstantu ke všem hodnotám nezávisle proměnné X , nebo závisle proměnné Y . Mohli jsme od nich např. odečíst realizace výběrových průměrů $\bar{x}$, resp. $\bar{y}$, a zjednodušit si výrazy.

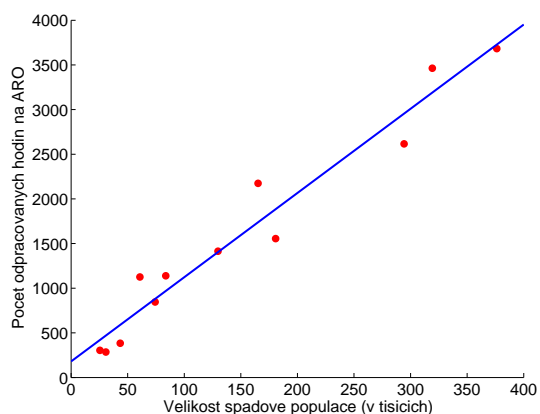
Příklad

Zadání: Primář nově zřizovaného ARO potřebuje odhadnout, kolik personálu bude muset zaměstnat. Pro první přiblížení nasbíral data z dalších nemocnic o tom, jak spolu souvisí velikost spádové oblasti (v tis. obyvatel) a průměrný počet člověkohodin týdně odpracovaných na ARO.

j : Nemocnice	x_j : Populace [tis.]	y_j : Hodin
1	25.5	304.37
2	294.3	2616.32
3	83.7	1139.12
4	30.7	285.43
5	129.8	1413.77
6	180.8	1555.68
7	43.4	383.78
8	165.2	2174.27
9	74.3	845.30
10	60.8	1125.28
11	319.2	3462.60
12	376.2	3682.33

$$\hat{\theta}_1 = \frac{\sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})(y_j - \bar{y})}{\sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})^2} = 9.429 \text{ hod./tis. lidí}$$

$$\hat{\theta}_0 = \bar{y} - \hat{\theta}_1 \bar{x} = 180.658 \text{ hod.}$$

$$y = \theta_0 + \theta_1 x = 180.658 + 9.429x$$

Regresní přímka 2

Lze také odhadovat lineární závislost X na Y podle modelu

$$X = \theta_0^* + \theta_1^* Y + \mathcal{E}^*,$$

směrnice regresní přímky pak vyjde

$$\hat{\theta}_1^* = \frac{\sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})(y_j - \bar{y})}{\sum_{j=1}^n (y_j - \bar{y})^2},$$

což je obecně *jiná regresní přímka*, jejíž rovnici lze psát ve tvarech

$$\begin{aligned} x &= \hat{\theta}_0^* + \hat{\theta}_1^* y, \\ x - \bar{x} &= \hat{\theta}_1^* (y - \bar{y}), \\ y - \bar{y} &= \frac{1}{\hat{\theta}_1^*} (x - \bar{x}). \end{aligned}$$

Interpretace regresních koeficientů

Odhady rozptylů a kovariance:

$$\hat{\sigma}_x^2 := \frac{1}{n} \sum_j (x_j - \bar{x})^2 = \frac{n-1}{n} s_x^2 = D \text{Emp}(x),$$

$$\hat{\sigma}_y^2 := \frac{1}{n} \sum_j (y_j - \bar{y})^2 = \frac{n-1}{n} s_y^2 = D \text{Emp}(y),$$

$$c_{x,y} := \frac{1}{n} \sum_j (x_j - \bar{x})(y_j - \bar{y}) = \text{cov}(\text{Emp}(x, y)).$$

Odhad korelace:

$$r_{x,y} = \frac{\sum_j (x_j - \bar{x})(y_j - \bar{y})}{\sqrt{\sum_j (x_j - \bar{x})^2 \sum_j (y_j - \bar{y})^2}} = \frac{c_{x,y}}{\hat{\sigma}_x \hat{\sigma}_y} = \rho(\text{Emp}(x, y)).$$

Pro závislost Y na X :

$$\hat{\theta}_1 = \frac{c_{x,y}}{\hat{\sigma}_x^2} = r_{x,y} \frac{\hat{\sigma}_y}{\hat{\sigma}_x},$$

$$y - \bar{y} = \hat{\theta}_1 (x - \bar{x}),$$

$$y - \bar{y} = \frac{c_{x,y}}{\hat{\sigma}_x^2} (x - \bar{x}),$$

$$\frac{y - \bar{y}}{\hat{\sigma}_y} = r_{x,y} \frac{x - \bar{x}}{\hat{\sigma}_x}.$$

Pro závislost X na Y (to je *jiná přímka!*):

$$\hat{\theta}_1^* = \frac{c_{x,y}}{\hat{\sigma}_y^2} = r_{x,y} \frac{\hat{\sigma}_x}{\hat{\sigma}_y},$$

$$x - \bar{x} = \hat{\theta}_1^* (y - \bar{y}),$$

$$x - \bar{x} = \frac{c_{x,y}}{\hat{\sigma}_y^2} (y - \bar{y}),$$

$$\frac{x - \bar{x}}{\hat{\sigma}_x} = r_{x,y} \frac{y - \bar{y}}{\hat{\sigma}_y}.$$

Obě směrnice mají stejná znaménka, součin $\hat{\theta}_1 \hat{\theta}_1^* = \frac{c_{x,y}^2}{\hat{\sigma}_x^2 \hat{\sigma}_y^2} = r_{x,y}^2$, takže $r_{x,y} = \sqrt{\hat{\theta}_1 \hat{\theta}_1^*} \text{sign}(\hat{\theta}_1)$.

Chyba lineární regrese

Odhadli jsme lineární regresní funkci $g_{\hat{\theta}}(x) = \hat{\theta}_0 + \hat{\theta}_1 x$, pomocí ní odhadneme hodnoty závisle proměnné Y v jednotlivých realizacích

$$\hat{y}_j = g_{\hat{\theta}}(x) = \hat{\theta}_0 + \hat{\theta}_1 x_j,$$

$$\hat{\mathbf{y}} = (\hat{y}_1, \dots, \hat{y}_n)$$

a chyby (**rezidua**)

$$\hat{e}_j = y_j - \hat{y}_j = y_j - \hat{\theta}_0 - \hat{\theta}_1 x_j = y_j - \bar{y} - \hat{\theta}_1 (x_j - \bar{x}),$$

$$\hat{\mathbf{e}} = (\hat{e}_1, \dots, \hat{e}_n).$$

Věta: $\frac{1}{n} \sum_j \hat{y}_j = \bar{y}$.

Důkaz: $\frac{1}{n} \sum_j \hat{y}_j = \frac{1}{n} \sum_j (\hat{\theta}_0 + \hat{\theta}_1 x_j) = \hat{\theta}_0 + \hat{\theta}_1 \bar{x} = \bar{y}$. $\square$

Rozklad rozptylu

Celkový rozptyl (angl. *total variation*):

$$\hat{\sigma}_y^2 = \frac{1}{n} \sum_j (y_j - \bar{y})^2.$$

Rozptyl modelu, vysvětlený rozptyl (angl. *explained variation*):

$$\hat{\sigma}_{\hat{y}}^2 = \frac{1}{n} \sum_j (\hat{y}_j - \bar{y})^2.$$

Reziduální rozptyl, nevysvětlený rozptyl (angl. *unexplained variation*):

$$\hat{\sigma}_e^2 = \frac{1}{n} \sum_j \hat{e}_j^2 = \frac{1}{n} \sum_j (y_j - \hat{y}_j)^2.$$

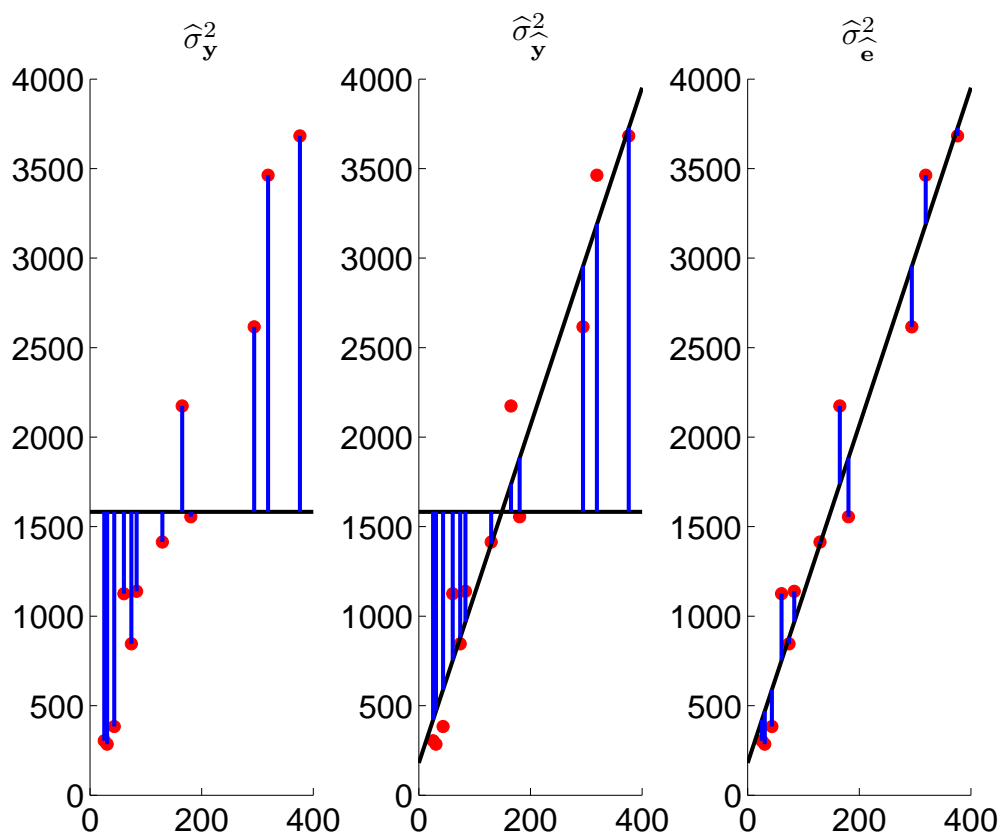
Někdy se ve výše uvedených vzorcích nedělí n ; pak se tyto veličiny někdy označují jako **součet čtverců**.

Věta: $\hat{\sigma}_y^2 = \hat{\sigma}_{\hat{y}}^2 + \hat{\sigma}_e^2$.

Věta: Koefficient determinace

$$r_{x,y}^2 = \frac{\hat{\sigma}_{\hat{y}}^2}{\hat{\sigma}_y^2} = 1 - \frac{\hat{\sigma}_e^2}{\hat{\sigma}_y^2}.$$

Příklad: rozklad rozptylu

Odhad rozptylu

Připomeňme: předpokládáme model $Y = \theta_0 + \theta_1 X + \mathcal{E}$, kde $\mathcal{E} \sim N(0, \sigma^2)$.

Max. věrohodný odhad σ^2 rozdělení $\mathcal{E}$:

$$\begin{aligned}\lambda(\theta_0, \theta_1, \sigma) &= -n \ln \sigma \sqrt{2\pi} - \frac{1}{2\sigma^2} \sum_j (y_j - \theta_0 - \theta_1 x_j)^2 = \\ &= \underbrace{-n \ln \sqrt{2\pi}}_{\text{konst.}} - n \ln \sigma - \frac{1}{2\sigma^2} \sum_j e_j^2, \\ 0 &= \frac{\partial \lambda(\theta_0, \theta_1, \sigma)}{\partial \sigma} = -\frac{n}{\sigma} + \frac{1}{\sigma^3} \sum_j e_j^2.\end{aligned}$$

Řešením je

$$\hat{\sigma}_e^2 = \frac{1}{n} \sum_j \hat{e}_j^2 = \text{D Emp}(\hat{e}),$$

což je *vychýlený* odhad; *nestranný* odhad je

$$\hat{\sigma}^2 = \frac{1}{n-2} \sum_j \hat{e}_j^2 = \frac{1}{n-2} \sum_j (y_j - \hat{\theta}_0 - \hat{\theta}_1 x_j)^2.$$

Rozdělení odhadů

Věta: Odhady $\hat{\theta}_0, \hat{\theta}_1, \hat{\sigma}^2$ skutečných parametrů $\theta_0, \theta_1, \sigma^2$ jsou nestranné, konzistentní a asymptoticky normální.

Odhady rozptylů regresních koeficientů

$$\begin{aligned}\hat{\sigma}_{\theta_0}^2 &= \frac{\hat{\sigma}^2}{n^2 \hat{\sigma}_x^2} \sum_j x_j^2 = \frac{\hat{\sigma}_e^2}{n(n-2) \hat{\sigma}_x^2} \sum_j x_j^2, \\ \hat{\sigma}_{\theta_1}^2 &= \frac{\hat{\sigma}^2}{n \hat{\sigma}_x^2} = \frac{\hat{\sigma}_e^2}{(n-2) \hat{\sigma}_x^2}.\end{aligned}$$

nejsou nezávislé.

Rozdělení odhadů $\hat{\theta}_0, \hat{\theta}_1$ regresních koeficientů se blíží normálnímu rozdělení:

$$\begin{aligned}\text{rozdělení } \hat{\theta}_0 &\text{ se blíží } N(\theta_0, \sigma_{\theta_0}^2) \approx N\left(\theta_0, \frac{\hat{\sigma}_e^2}{n(n-2) \hat{\sigma}_x^2} \sum_j x_j^2\right), \\ \text{rozdělení } \hat{\theta}_1 &\text{ se blíží } N(\theta_1, \sigma_{\theta_1}^2) \approx N\left(\theta_1, \frac{\hat{\sigma}_e^2}{(n-2) \hat{\sigma}_x^2}\right).\end{aligned}$$

Testy hypotéz o regresních koeficientech

Test absolutního členu, tj. např. nulové hypotézy $H_0 : \theta_0 = c$:
realizaci testové statistiky

$$t = \frac{\hat{\theta}_0 - c}{\frac{\hat{\sigma}_e}{\hat{\sigma}_x} \sqrt{\frac{1}{n} \sum_j x_j^2}} \sqrt{n-2}$$

testujeme na rozdělení $t(n-2)$.

Test směrnice, tj. např. nulové hypotézy $H_0 : \theta_1 = c$:
realizaci testové statistiky

$$t = \frac{\hat{\theta}_1 - c}{\frac{\hat{\sigma}_e}{\hat{\sigma}_x}} \sqrt{n-2}$$

testujeme na rozdělení $t(n-2)$.

Příklad: typické výstupy stat. programů

- Testy regresních koeficientů (t-testy):

Parametr	Koeficient	SE koeficientu	t	p
Absolutní člen $\hat{\theta}_0$	180.658	128.31	1.407	0.1897
Směrnice $\hat{\theta}_1$	9.429	0.681	13.846	0.0000

- Test modelu jako celku (F-test)

Zdroj variability	Součet čtverců SS	Stupně volnosti d.f.	Průměrný čtverec $MS = \frac{SS}{d.f.}$	Poměr F
Regrese (vysvětlená)	$\hat{\theta}_1^2 \sum (X - \bar{X})^2$	1	$\frac{\hat{\theta}_1^2 \sum (X - \bar{X})^2}{1}$	$\frac{\hat{\theta}_1^2 \sum (X - \bar{X})^2}{s^2}$
Zbytek (nevysvětlená)	$\sum (Y - \hat{Y})^2$	$n - 2$	$s^2 = \frac{\sum (Y - \hat{Y})^2}{n-2}$	
Celkem	$\sum (Y - \bar{Y})^2$	$n - 1$		

Konkrétně pro náš příklad:

Zdroj variability	Souč. čtverců SS	Stup. volnosti d.f.	Prům. čtverec $MS = \frac{SS}{d.f.}$	Poměr F	Hladina p
Regrese (vysvětlená)	14346071	1	14346071	191.7	0.0000
Zbytek (nevysvětlená)	748192	10	74819.2		
Celkem	15094263	11			